
СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРАКТИЦІ УПРАВЛІННЯ

УДК 330.101

М. В. КІЧУРЧАК,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки України економічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК ДЕФОРМАЦІЇ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В УКРАЇНІ *

Розглянуто деформації продукування суспільних благ з урахуванням тінізації національної економіки. За допомогою кластерного аналізу оцінено характер викривлення виробництва суспільних благ тіньовим сектором та запропоновано напрями підвищення результативності відтворювального процесу для них.

Ключові слова: суспільні блага, відтворення, тіньовий сектор, зведений бюджет, деформація, кластерний аналіз.

M. V. KICHURCHAK,
Cand. of Econ. Sci.,
Assoc. Prof. of the Chair of Economy,
I. Franko Lviv National University

THE SHADOW ECONOMY AS A FACTOR OF DEFORMATION OF THE REPRODUCTION OF SOCIAL BENEFITS IN UKRAINE

The deformations of the production of social benefits are considered with regard for the motion of the national economy to the shadow sector are considered. With the help of the cluster analysis, the character of this deformation by the shadow sector is estimated, and some directions of enhancement of the efficiency of the reproductive process for social benefits are proposed.

Keywords: social benefits, reproduction, shadow sector, overall budget, deformation, cluster analysis.

Процеси тінізації економічної системи є одними з головних чинників, що деструктивно впливають на відтворення суспільних благ. У цьому зв'язку необхідно розглянути особливості впливу тіньового сектору на перманентність виробництва суспільних благ у національній економіці.

В економічній науці процесами, що прямо чи опосередковано торкаються відтворення суспільних благ і пов'язані з формуванням державних інституцій, займалися колективи вчених, очолювані А. Гриценком [1] та І. Чугуновим [2]. Питання формування фіскального простору та забезпечення стійкості системи державних фінансів перебували в центрі уваги Ф. Баллабрігі, С. Монгея [3],

---

Кічурчак Маріанна Василівна (Kichurchak Marianna Vasylivna) – e-mail: Marianna_Kichurchak@ukr.net.

* Стаття друкується в авторській редакції.

Т. Єфименко [4], Е. Мендози, А. Гоша, М. Квереші, Дж. Кіма, Дж. Острі [5] і В. Плєскач [6]. Особливості проведення фінансової політики аналізували науковці під керівництвом А. Даниленка [7]. Причини виникнення фрірайдерства при виробництві суспільних благ у національній економіці прокласифікував В. Мортіков [8]. Оцінку рівня тіньової економіки в окремих країнах світу та її впливу на економічний розвиток провели Ф. Шнайдер, А. Буен, К. Монте-негро [9; 10]. Хоча ці дослідження мають теоретичну та практичну значимість для розвитку економічної науки, залишаються дискусійними питання впливу тіньового сектору на деформацію відтворення суспільних благ в економічній системі.

Отже, **мета статті** — з'ясувати закономірності викривлення тіньовим сектором процесу відтворення суспільних благ в Україні. З огляду на це завданнями є аналіз тенденцій розвитку тіньового сектору та його впливу на відтворення суспільних благ; оцінка характеру деформації виробництва таких благ через визначення якості структурування доходів Зведеного бюджету України за допомогою кластерного аналізу; формування ряду пропозицій щодо послаблення тиску тіньової економіки на відтворювальні процеси для цих благ в Україні.

Забезпечення відтворення суспільних благ передбачає створення ефективної системи державних фінансів, що пов'язане з необхідністю акумулювання коштів для їх виробництва. Проте тіньова економіка несприятливо впливає на відтворення суспільних благ, що зумовлене труднощами формування доходів консолідованого бюджету в країні. Тенденції розвитку національної економіки у 2000–2012 рр., за винятком 2008 і 2012 рр., створили необхідні передумови для збільшення доходів і видатків Зведеного бюджету України (табл. 1), розширили можливості виробництва суспільних благ. Цей фундамент не був міцним, оскільки до 2012 р. підвищилися дефіцит консолідованого бюджету та розмір державного боргу. Крім того, поступово нарощувався перерозподіл ВВП через Зведений бюджет України, що призвело до збільшення його розбалансованості, посилило фіскальний тиск на економічних агентів і зумовило зростання рівня тіньового сектору в Україні. Таким чином, в нашій країні нарощувалася залежність виробництва суспільних благ від зовнішніх ресурсів, що у своєрідний спосіб "консервувало" їх відтворення. Це також позначилося на одержанні позитивного ефекту в інших суміжних галузях через те, що взяті в борг кошти у більшості випадків скеровувалися на "проїдання" і не мали інвестиційної складової.

На нашу думку, необхідно переглянути практику формування боргових зобов'язань і привести рівень дефіциту Зведеного бюджету України до таких параметрів, які не могли б деструктивно впливати на розвиток національної економіки, і тим самим сприяти процесам її детінізації, створивши надійну основу для фінансування виробництва суспільних благ. Відомі вчені пропонують ряд підходів, пов'язаних з необхідністю оцінювання та поліпшення параметрів формування фіскального простору [4, с. 10–15; 5, р. 26–33; 6, с. 68–72], забезпечення стійкості бюджетної системи [3, р. 17–21], вдосконалення інституційної архітектури державних фінансів [1, с. 572–574; 2, с. 5–7]. У контексті детінізації це дозволить частково вирішити питання наповнюваності бюджету і створить

Таблиця 1

Соціально-економічні умови і тіньовий сектор в Україні у 2000–2012 рр. *

Показник	Роки										
	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Темпи зростання ВВП	105,9	105,2	112,1	102,7	107,3	107,9	102,3	85,2	104,1	105,2	100,2
(% до попереднього року).....											
Індекс споживчих цін (%).....	128,2	100,8	109	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4	108	100,6
M ₀ (% до грошової маси M).....	39,9	41,0	33,7	31	29	28,1	30	32,2	30,6	28,1	26,3
Зведений бюджет (млн. грн.)											
доходи.....	49117,9	61954,3	91529,4	134183,2	171811,5	219936,5	297893,0	272967,0	314506,3	398553,6	445454,3
видачки.....	48148,6	60318,9	102384,8	141698,8	175284,3	226054,4	309203,7	307399,4	377842,8	416853,6	492394,9
доходи (% до ВВП).....	28,9	28,0	26,3	30,4	31,6	30,5	31,4	29,9	29,1	30,3	31,6
видачки (% до ВВП).....	28,3	27,3	29,7	32,1	32,2	31,4	32,6	33,7	34,9	31,7	34,9
дефіцит/профіцит (% до ВВП).....	-0,6	-0,7	3,4	1,8	0,7	1,1	1,5	4,1	6	1,8	3,3
Державний борг (% до ВВП).....	41,7	28,6	19,6	14,3	12,1	9,9	13,8	24,9	29,9	27,4	28,5
Рівень долларизації (%).....	23,2	18,8	24,1	23,6	27,3	23,4	30,6	31,6	29,1	30,4	31,8
Тіньова економіка (% до ВВП).....	37,2	26,6	30,7	28	27,6	28	34	39	38	32	31
Індекс сприяння корупції.....	1,5	2,4	2,2	2,6	2,8	2,7	2,5	2,2	2,4	2,3	2,6
Індекс економічної свободи.....	47,8	48,2	53,7	55,8	54,4	51,5	51	48,8	46,4	45,8	46,1

* Побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Відношення державного боргу і гарантованого державного боргу до ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/368700/file/vvr_31.12.2012_pov.pdf; Стратегія детинізації української економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Evointeg/Prez1/roz7.htm>; Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2012 рік). – К., 2013. – 12 с.; Corruption Perception Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>; Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>.

передумови для розширеного відтворення суспільних благ. У 2000–2012 рр. були реформовані податкова та бюджетна системи – створено передумови для переходу до програмно-цільового методу управління бюджетом, знижено ставки прямих податків, розширено базу оподаткування, краще інституціоналізовано систему фіскальних відносин. Вважаємо, що це не тільки вдосконалило процеси відтворення суспільних благ, але й сприятиме виведенню економіки країни з “тіні” завдяки формуванню чітких правил взаємодії між державою та споживачами суспільних благ.

Проте існування тіньового сектору в Україні має і об’єктивні причини, пов’язані з нестабільністю макроекономічної ситуації, на що вказує нерівномірність темпів зростання ВВП, значні флуктуації індексу споживчих цін і рівня доларизації у 2000–2012 рр. Підтвердженням цього є, зокрема, обережна поведінка вітчизняних економічних агентів, їх бажання зберегти кошти від знецінення шляхом переміщення грошових потоків у тіньовий сектор. Тому розбалансованість національної економіки створює проблеми для відтворення суспільних благ, звужуючи можливості Зведеного бюджету України.

Водночас частка агрегату M_0 у 2000–2012 рр. скоротилася на 13,6%, що зумовлене поліпшенням регулювання грошового обігу. Це непрямом вказує на існування прогресивних змін у детінізації економіки країни, оскільки було знижено рівень анонімності за трансакцій з грошима та вдосконалено механізми визначення походження коштів. Для продукування суспільних благ це є чинником покращення взаємодії грошово-кредитної та фіскальної політик у частині взаємного узгодження цілей і завдань у коротко- і довгострокових періодах. Проте на практиці така взаємодія є переважно формальною, розрахованою на поточний період, що призводить до неузгодженості дій у відповідних сферах [11, с. 24–34]. У перспективі для стабілізації процесів відтворення суспільних благ важливо забезпечити прогнозованість заходів Уряду у сфері взаємодії з Національним банком України.

При цьому рівень тінізації української економіки у 2000–2012 рр. мав нестійкий характер. На нашу думку, це пов’язано з політичною нестабільністю, очікуваннями економічних агентів, впливом світової фінансово-економічної кризи та змінами орієнтирів реформування економіки України. Таким чином, тіньовий сектор займає міцні позиції. Це зумовлено злиттям офіційної діяльності з неофіційною, про що свідчать значення індексів сприяння корупції та економічної свободи. Отже, відтворення суспільних благ відбувається у складних умовах, коли в самій виконавчій владі існують загрози нецільового використання бюджетних коштів. В Україні є великим ризик неефективного використання державних фінансових ресурсів унаслідок високої корумпованості державних чиновників [7, с. 155], а також загострення проблеми фрірайдерства через укладення писаних і неписаних контрактів [8, с. 67–68]. Вважаємо, що це призведе до зниження результативності виробництва суспільних благ унаслідок посилення стагнаційних процесів, обмеження інвестування, старіння основного капіталу та погіршення трудової мотивації.

Оцінити характер деформації виробництва суспільних благ можна, припустивши, що за інших рівних умов неофіційний сектор є виведеним з “тіні” (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка ВВП і бюджетної системи з урахуванням тіньового сектору в Україні у 2000–2012 рр. *

Показник	Роки										
	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Темпи зростання ВВП з урахуванням тіньової економіки (% до попереднього року).....	...	110,5	129,2	125,3	122,9	132,9	137,7	99,9	117,7	115,0	107,4
Зведений бюджет (млн. грн.)	67434,1	80045,1	118629,5	171777,8	219411,2	281373,4	398904	379595,3	434738,1	520779,5	583223,7
доходи з урахуванням тіньової економіки	18316,2	18090,8	27100,1	37594,6	47599,7	61436,9	101011	106628,3	120231,8	122225,9	137769,4
додаткові доходи від тіньової економіки....											
частка доходів з урахуванням тіньової економіки (% до фактичних доходів зведеного бюджету).....	37,3	29,2	29,6	28	27,7	27,9	33,9	39,1	38,2	30,7	30,9
рівень профіциту з урахуванням тіньової економіки (% ВВП з урахуванням тіньової економіки).....	8,3	6,9	3,6	5,3	6,4	6,0	7,1	5,7	3,8	6,0	4,9
Структура доходів зведеного бюджету з урахуванням тіньової економіки (%):.....	100	100	100	100	100,0	100	100	100	100	100	100
факт.....	72,8	77,4	77,2	78,1	78,3	78,2	74,7	71,9	72,3	76,5	76,4
за рахунок тіньової економіки.....	27,2	22,6	22,8	21,9	21,7	21,8	25,3	28,1	27,7	23,5	23,6

* Розраховано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Evrgointeg/Prez1/roz7.htm>; Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2012 рік). – К., 2013. – 12 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Стратегія легітимізації української економіки

Наші розрахунки показали, що темпи зростання ВВП були б вищими, а це, у свою чергу, створило б сприятливіші умови для досягнення позитивних зрушень у різних підсистемах національної економіки. Якщо доходи Зведеного бюджету України зросли б, то, відповідно, вирішалася б проблема хронічного дефіциту та сформувалася б база для створення суспільних фондів добробуту. У Російській Федерації, де у 2000–2012 рр. у більшості випадків Консолідований бюджет мав профіцит, створено Стабілізаційний фонд, до складу якого входять Резервний фонд і Фонд національного добробуту. У Казахстані – подібна ситуація, там функціонує Національний фонд*. Використання коштів цих фондів має інвестиційний характер і слугує своєрідним вбудованим стабілізатором, що забезпечує додаткову стійкість системі державних фінансів, згладжуючи несприятливі впливи зовнішніх чинників.

Якби в Україні не було тіньового сектору, то видаткова частина зведеного бю-

* О Стабилизационном фонде РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.minfin.ru/ru/stabfund/about>; О Национальном фонде Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 23.08.2000 г. № 402 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/U000000402_/23.08.2000.

джету розширилася б у середньому на 30%, що поліпшило б систему фінансування виробництва суспільних благ, дозволивши одержати позитивний ефект у вигляді оновлення матеріально-технічної бази та підвищення якості людських ресурсів. Але через наявність тіньової економіки Зведений бюджет України щороку недоодржує до 28% доходів, що породжує значні флуктуації у процесах відтворення суспільних благ.

Для порівняння особливостей деформації виробництва суспільних благ в Україні у відношенні до інших країн інтерес викликає оцінка структури доходів зведеного бюджету з урахуванням тіньової економіки. Опрацьовані нами джерела показали, що для країн ЄС дані про тіньовий сектор найповніше представлено за 2000–2012 рр., а для світової економіки – лише за 1999–2007 рр. [9, р. 45–47]. Згідно із статистичними даними, здійснимо кластерний аналіз якості структури доходів Зведеного бюджету України та деяких країн ЄС (табл. 3), де правило об'єднання – це метод повного зв'язку, міра близькості – манхеттенська відстань.

Таблиця 3

Кластерний аналіз структури доходів зведених бюджетів України та країн ЄС з урахуванням тіньового сектору у 2000–2012 рр. *

Номер кластера	Роки										
	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	CY, EL	DK, FI	SK, NO	SE, NO	DK, FI	CY, MT	DK, FI	MT, PL	DK, DE	PT, ES	DK, DE
2	CZ, SK	CZ, SE	SE	PT, ES	PT, ES	EE, LT	EE, LT	PT, ES	CR, RO	AT, CH	EL, PL
3	EE, FR	CY, PL	MT, SI	DK, FI	SE, NO	AT, LU	SE, NO	DK, FI	FI	FI, DE	PT, ES
4	MT, SI	PT, ES	PT, ES	CY, UA	AT, LU	CZ, SK	PT, ES	EE, LT	CY, MT	EL, SI	LV, MT
5	PT, ES	NO	CY, EL	NL, UK	NL, UK	FI, DE	EL, SI	CZ, SK	PL, EL	CY, LV	AT, CH
6	SE, NO	DE, IE	DK, FI	SK	EL, SI	PT, ES	DE	AT, CH	LT	CR, RO	EE, LT
7	AT, LU	IT, SI	NL, UK	HU, IT	CY, UA	SE, NO	AT, CH	SE, NO	AT, CH	DK	CR, RO
8	DE, IE	EE, FR	LT, RO	MT, PL	MT, PL	EL, SI	CY, MT	RO	NO	EE, LT	FI
9	IT	AT, LU	LU, CH	EL	DE	DK	RO	CY	PT, ES	MT	FR, UK
10	DK, FI	EL	HU, IT	AT, LU	EE, LT	RO	CZ, SK	DE	CZ, SK	LU	CZ, SK
11	BG, UA	MT	PL	DE, IE	BE	PL	NL, UK	CR	LU	NO	SI
12	BE	LT, RO	CZ	EE, LT	CZ, SK	NL, UK	LU	EL, SI	EE	FR, UK	IE, NO
13	NL, UK	SK	DE, IE	SI	HU, IT	BE	PL	LU	FR, UK	CZ, SK	LU

Закінчення таблиці

14	LT, RO	BE	EE, UA	BE	FR, IE	HU	BE	FR, UK	HU, SI	PL	BG, UA
15	PL	UA	BE	CZ	RO	CH	BG, UA	BE	BE	SE	HU, IT
16	CH	CH	AT	RO	CH	UA	HU	HU, IT	IE	BE	CY
17	HU	HU	FR	CH	BG	IT	FR, IE	NL	NL	BG, UA	SE
18	LV	BG	BG	FR	LV	BG	IT	BG	LV	NL	NL
19		NL, UK	LV	BG		FR, IE	LV	IE	SE	HU, IT	BE
20		LV		LV		LV		UA	IT	IE	
21								LV	BG		
22									UA		

Країни: Австрія (AT), Бельгія (BE), Болгарія (BG), Великобританія (UK), Греція (EL), Данія (DK), Естонія (EE), Ірландія (IE), Іспанія (ES), Італія (IT), Кіпр (CY), Латвія (LV), Литва (LT), Люксембург (LU), Мальта (MT), Нідерланди (NL), Німеччина (DE), Норвегія (NO), Польща (PL), Португалія (PT), Румунія (RO), Словачія (SK), Словенія (SI), Угорщина (HU), Україна (UA), Фінляндія (FI), Франція (FR), Хорватія (CR), Чехія (CZ), Швейцарія (CH), Швеція (SE).

* Розраховано на основі: Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database; Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline. – Linz : Johannes Kepler Universität, 2013. – P. 5–7.

Якісна оцінка структури доходів Зведеного бюджету України з урахуванням тіньового сектору показала недостатню ефективність заходів щодо детінізації економіки, оскільки у 2000–2007 рр. конфігурація бюджетних надходжень з “тіною” та по факту мала стрибкоподібний характер – з переходом від нижчих до вищих кластерних груп, а у 2008–2012 рр. позиції в кластерному групуванні значно погіршилися.

На нашу думку, заходи щодо детінізації вітчизняної економіки не відзначалися послідовністю. Прагнення досягнути позитивних зрушень у наповнюваності дохідної частини Зведеного бюджету України в контексті легалізації діяльності економічних агентів, проведення дерегуляції підприємництва, реформування бюджетної та податкової систем мали декларативний і формальний характер. Здійснена нами якісна оцінка структурування доходів Зведеного бюджету України з урахуванням тіньового сектору виявила напруженість у надходженнях коштів до бюджету та слабкість позицій Уряду щодо виведення економіки країни з “тіні”, що несприятливо позначається на виробництві суспільних благ.

Таким чином, процеси відтворення суспільних благ через наявність тіньової економіки характеризуються деякими невідповідностями, що призводить до порушення їх стадійності та деформації відносин між державою і споживачами суспільних благ. Структурування доходів Зведеного бюджету України з урахуванням тіньового сектору показало, що виробництво суспільних благ не має надійного фундаменту у вигляді системних заходів щодо детінізації націо-

нальної економіки. Тому відтворення суспільних благ перебуває під впливом чинників суб'єктивного походження, пов'язаних з очікуваннями економічних суб'єктів, кон'юнктурними діями в економічній політиці, недостатньою скоординованістю грошово-кредитної та фіскальної сфер.

Для послаблення впливу тіньового сектору на процеси відтворення суспільних благ в економічній системі України необхідно:

— провести якісну оцінку структурування доходів Зведеного бюджету України з урахуванням тіньової економіки, що дозволить визначити рівень "успішності" детінізації. Це потрібно і для формування довгострокової стратегії виробництва суспільних благ, що дасть можливість конкретизувати цілі, упорядкувати систему формування та витрачання коштів Зведеного бюджету України з урахуванням заходів щодо детінізації;

— удосконалити систему взаємовідносин між державою та економічними агентами, що передбачає посилення боротьби з корупцією і дерегуляцію підприємництва. Це зумовить підвищення результативності виробництва суспільних благ у середньостроковому періоді завдяки визначенню чітких правил взаємодії між економічними суб'єктами, активізації підприємництва та посиленню відповідальності за корупційні дії;

— забезпечити дієвість заходів економічної політики та мінімізувати роль популізму, що дасть можливість стабілізувати соціально-економічну ситуацію, знизити рівень доларизації та підвищити довіру до національної валюти. У свою чергу, це позначиться на стані державних фінансів, що дозволить створити надійнішу основу для фінансового забезпечення виробництва суспільних благ.

Список використаної літератури

1. *Архиперев С.И., Гриценко А.А., Малый И.И., Чугунов И.Я.* и др. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований : моногр. ; [под ред. А.А. Гриценко]. — Харьков : Форт, 2008. — 927 с.

2. *Чугунов И.Я.* Институційна архітектура бюджетної системи // *Фінанси України*. — 2008. — № 11. — С. 3–10.

3. *Ballabriga F.C., Mongay C.M.* Sustainability of EU public finances. European Commission // *Economic Papers*. — 2005. — № 225. — 30 p.

4. *Єфименко Т.І.* Формування фіскального простору економічних реформ // *Фінанси України*. — 2011. — № 4. — С. 3–23.

5. *Mendoza E.G., Ghosh A.R., Kim J.I., Ostry J.D., Qureshi M.S.* Fiscal fatigue, fiscal space and debt sustainability in advanced economies // *NBER Working Papers*. — 2011. — February. — 49 p.

6. *Плескач В.Л.* Підходи до розробки структурно-функціональної моделі фіскального простору в Україні // *Фінанси України*. — 2011. — № 11. — С. 65–75.

7. *Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку* : в 3 т. ; *Даниленко А.І., Алимов О.М., Барановський О.І., Буковинський С.А., Соколовська А.М.* та ін.

Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — Т. 1 ; [за ред. А.І. Даниленка]. — К. : Фенікс, 2008. — 468 с.

8. *Мортіков В.* Фігура фрірайдера в сучасній економіці // Економіка України. — 2009. — № 3. — С. 65–73.

9. *Schneider F., Buehn A., Montenegro C.E.* Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007 // Policy Research Working Paper. — 2010. — July. — 54 p.

10. *Schneider F.* Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline. — Linz : Johannes Kepler Universität, 2013. — P. 5–7.

11. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фіскальної політики ; [за ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва і М.М. Шаповалової]. — К. : Центр наук. досл. НБУ, 2005. — 96 с.

References

1. Arkhiereev S.I., Gritsenko A.A., Malyi I.I., Chugunov I.Ya. et al. *Institutsional'naya Arkhitektonika i Dinamika Ekonomicheskikh Preobrazovaniy, pod red. A.A. Gritsenko* [Institutional Architectonics and Dynamics of Economic Transformations], edited by A.A. Gritsenko, Khar'kov, Fort, 2008 [in Russian].

2. Chugunov I.Ya. *Institutsiina Arkhitektonika Byudzhetnoi Systemy* [Institutional Architectonics of the Budget System]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 2008, No. 11, pp. 3–10 [in Ukrainian].

3. Ballabriga F.C., Mongay C.M. Sustainability of EU public finances. European Commission. Economic Papers, No. 225, 2005, 30 p.

4. Efymenko T.I. *Formuvannya fiskal'nogo prostoru ekonomichnykh reform* [Formation of a fiscal space of economic reforms]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 2011, No. 4, pp. 3–23 [in Ukrainian].

5. Mendoza E.G., Ghosh A.R., Kim J.I., Ostry J.D., Qureshi M.S. Fiscal fatigue, fiscal space and debt sustainability in advanced economies. *NBER Working Papers*, February, 2011.

6. Pleskach V.L. *Pidkhody do rozrobky strukturno-funktsional'noi modeli fiskal'nogo prostoru v Ukraini* [Approaches to the development of a structural-functional model of Ukraine's fiscal space]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 2011, No. 11, pp. 65–75 [in Ukrainian].

7. *Finansovo-Monetarni Vazheli Ekonomichnogo Pozvytku, v 3 t.* Danylenko A.I., Alymov O.M., Baranovs'kyi O.I., Bukovyns'kyi S.A., Sokolovs'ka A.M. et al. *Finansova Polityka ta Podatkovo-Byudzhetni Vazheli Ii Realizatsii, t. 1, za red. A.I. Danylenka* [Financial-Monetary Levers of Economic Development, in 3 Vols., Financial Policy and Tax-Budgetary Levers of Its Realization, Vol. 1], edited by A.I. Danylenko. Kyiv, Feniks, 2008 [in Ukrainian].

8. Mortikov V. *Figura friraidera v suchasni ekonomitsi* [The figure of a free-rider in the modern economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2009, No. 3, pp. 65–73 [in Ukrainian].

9. Schneider F., Buehn A., Montenegro C.E. Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. Policy Research Working Paper, July, 2010.

10. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline, J. Kepler Universität, Linz, 2013, pp. 5–7.

11. *Vdoskonalennya Koordynatsii Groshovo-Kredytnoi ta Fiskal'noi Polityky, za red. V.I. Mishchenka, O.I. Kireeva i M.M. Shapovalovoi* [Improvement of a Coordination of the Monetary and Fiscal Policies], edited by V.I. Mishchenko, O.I. Kireev, M.M. Shapovalova. Kyiv, Center of Sci. Studies of the NBU, 2005 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18 квітня 2014 р.
